

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Turisme

Memòria del Treball de Fi de Grau

Disseny d'un itinerari sobre el Patrimoni Cultural de Felanitx

Catalina Orfí Mesquida
Grau de Turisme

Any acadèmic 2013-14

DNI de l'alumne: 41573034M

Treball tutelat per Jaume Andreu Galmés
Departament d'Història de l'art

S'autoritza la Universitat a incloure el meu treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línea, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Paraules clau del treball:
Patrimoni, Cultura, Felanitx, Itinerari

INTRODUCCIÓ

Fins fa poc els turistes que triaven Mallorca com a destí cercaven el producte de les cinc "S" (sea, sand, sex, sangria, sun), és a dir, un turisme de sol i platja basat en l'oci, la consumició d'alcohol, etc.

Però actualment el turisme cultural cada vegada està agafant més força. El nombre de turistes que demanen un producte diferent al de sol i platja va augmentant any rere any. De fet, el nombre d'establiments turístics destinats a l'allotjament en un medi rural (agroturismes, hotels rurals, finques, etc.) també s'ha anat incrementant molt ràpidament perquè és un turisme poc sensible a les pujades de preu.

Ahora, aquests individus cerquen conèixer l'illa més autèntica. Per aquest motiu aquest producte que ofereix aquest itinerari serà una manera de conèixer encara més la cultura i el patrimoni de Felanitx i Portocolom.

El recorregut està pensat per a realitzar-ho durant les estacions amb les condicions meteorològiques més agradables: primavera i tardor. Per tant, serà una forma d'atreure turistes cap al municipi abans i després de la temporada alta. És a dir, s'allargarà la temporada turística i el nivell d'ingressos es repartirà de manera més homogènia durant l'any. A nivell de tota l'illa aquest itinerari també és una fortalesa ja que augmenta la cartera de productes que ofereix Mallorca durant la temporada baixa.

Tot seguit es fa un inventari dels recursos dels que podran gaudir els usuaris d'aquest itinerari per tal d'identificar els diferents atractius del recorregut. Pel que fa a les característiques d'aquests recursos, s'explicaran al llarg de l'itinerari en sí.

L'activitat comença a la plaça de Espanya de Felanitx més coneguda com les plaça de les Palmeres amb una introducció sobre els béns d'interès culturals que visitarem durant els dos dies que durarà l'itinerari cultural de Felanitx i Portocolom.

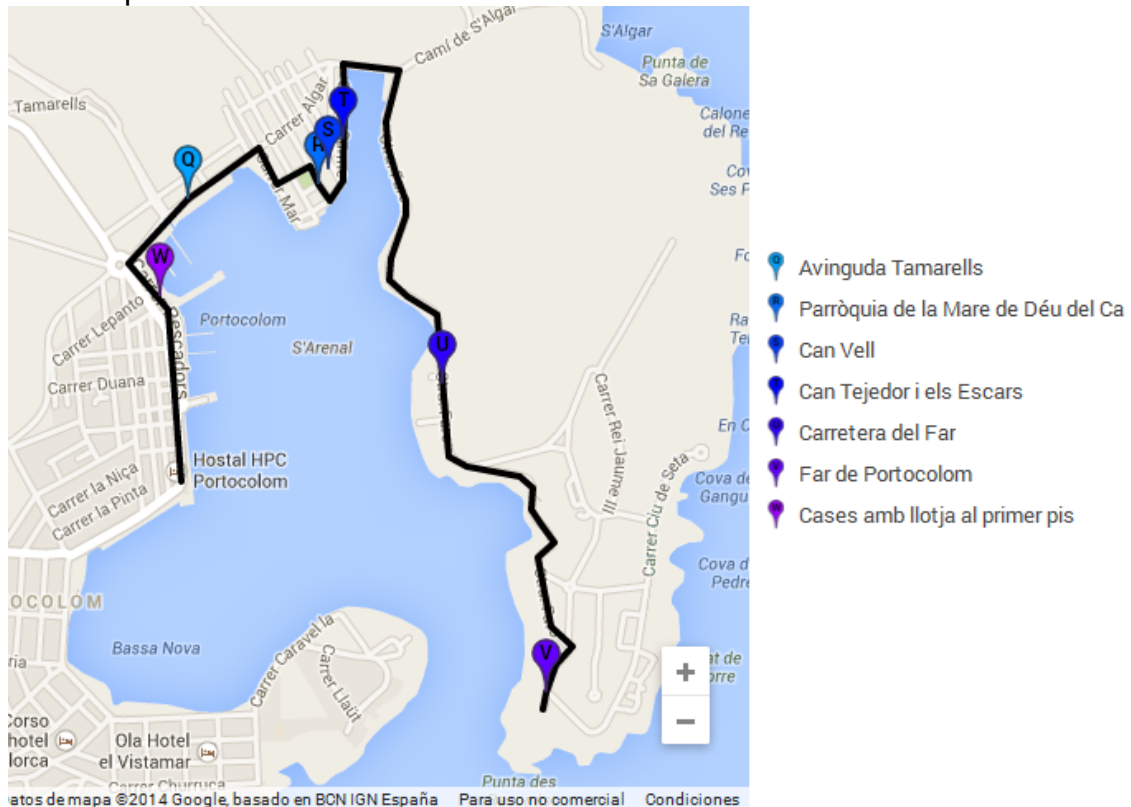
L'objectiu d'aquest itinerari sobre el Patrimoni Cultural de Felanitx es que ens ajudi a conèixer els valors culturals i patrimonials del municipi i la necessitat de conservar-los.

LLOCS A VISITAR: FELANITX I PORTOCOLOM.

Nucli de Felanitx

- Parròquia de Sant Miquel.
- La Font de Santa Margalida.
- Casa Senyorial de Can Prohens (casa de cultura).
- Làpida dedicada a la catàstrofe del dia del Ram.
- Can Capbaixó.
- Mercat Municipal.

Itinerari per Portocolom

Cal comentar que per motius del format el mapa no es de molt alta qualitat però el podeu trobar online a través del següent enllaç:

https://mapsengine.google.com/map/edit?hl=es&authuser=0&mid=zOk5nUox2vM8.kR5XwB_T4X_o

DURADA DE L'ITINERARI: 2 dies, primer dia a peu i el segon dia ruta amb bicicleta per Portocolom.

DIMENSIONS DEL GRUP: el nombre ideal de persones per grup és de 20 persones.

PÚBLIC AL QUE VA DIRIGIT L'ITINERARI:

L'itinerari requereix salut física, per tant, no és recomanable per a persones majors o amb problemes de salut. A més, el fet de que el segon dia es faci amb bicicleta dificulta que l'itinerari sigui apte per a individus que pateixen alguna discapacitat física o psíquica.

Per això, el nostre itinerari és recomanat per a persones de 12 anys fins a persones suficientment preparades físicament per a aguantar aquest recorregut. Això és així perquè entenem que aquest grup de persones disposen de salut física que els permetrà realitzar l'itinerari sense problemes.

Pel que fa a la formació del visitant i la predisposició cultural, tota persona que sigui conscient de que es tracta d'un itinerari cultural i que tenguí interès per

aquest tipus d'itinerari el pot fer, no es necessita formació prèvia per a poder realitzar la visita.

RUTA ALTERNATIVA EN CAS DE MAL TEMPS

En cas de meteorologia adversa s'aplaçarà l'itinerari o en cas de no ser possible es tornarà la quantitat prèviament abonada. Si es donen aquests incidents esmentats anteriorment i l'entitat troba oportú aplaçar o anular l'itinerari, es comunicarà aquest fet al turista el més aviat possible a través de l' e- mail o telèfon

ANULACIÓ PER PART DEL TURISTA

Si algun client vol anular l' assistència a l'itinerari guiat ha de ser per un motiu justificat i es necessari que avisi amb 36 hores d'antelació. Per fer-ho s'haurà de posar en contacte amb l'entitat mitjançant via telefònica o email.

En cas de que no es compleixi el requisit de les 36 hores o no sigui un motiu justificat, el client no tindrà dret a la devolució de l' import abonat.

INSCRIPCIONS I PAGAMENT

Les inscripcions per realitzar l'itinerari podran formalitzar-se fins a 3 dies abans de la data prevista per a la sortida. Les inscripcions podran realitzar-se per via telefònica, on es facilitaran les dades bancàries on els interessats hauran de realitzar l'ingrés, ja sigui via Internet o directament apropant-se a l'entitat bancària. Posteriorment al pagament, els turistes rebran una confirmació de la reserva realitzada

CRONOGRAMA:

En el cas de que els visitants vinguin amb vehicle propi poden estacionar el seu vehicle a l'entrada del poble venent de Campos a l'esplanada que hi ha just després del Camp d'Esports Guillem Timoner (indicat amb una fletxa al següent mapa)

PRIMER DIA	
8:45 – 9:05 hores	Trobada a la plaça Espanya amb la possibilitat de deixar part de l'equipatge a l'oficina dels autocars Caldentey de manera que els visitants no hagin de passetjar l'equipatge tot el dia.
9:05 – 9:55 hores	Visita a la Parròquia de Sant Miquel.
10:00 – 10:20 hores	Visita a la Font de Santa Margalida on els visitants podran escoltar asseguts als escalons o als bancs i a l'ombra si ho desitgen.
10:20 – 10:35 hores	Seguidament visita a la Casa de Can Prohens (actual Casa de Cultura) que està situada a devora la mateixa Font de Santa Margalida.
10:40 – 11:00 hores	Pujada p'el carrer Major on farem menció a Sa Timba.
11:00 – 11:15 hores	Visita a Can Capbaixó.
11:20 – 11:40 hores	Temps lliure per berenar i anar als serveis del Mercat Municipal.
11:40 – 12:00 hores	Visita al Mercat Municipal.
12:00 – 12:20 hores	Visita a la Sala (Ajuntament).
12:20 – 12:25 hores	Baixada cap al Banc de Felanitx.
12:25 – 12:45 hores	Visita al Banc de Felanitx.
12:45 – 13:00 hores	Sa Recreativa.
13:00 – 13:15 hores	Plaça de s'Arraval.
13:15 – 13:30 hores	Caminada fins al Convent de Sant Agustí.
13:30 – 14:20 hores	Visita al Convent de Sant Agustí.
14:20 – 16:00 hores	Recollida del bus al Convent de Sant Agustí per anar a dinar al Restaurant Ca Na Margalida, situat just devora les oficines dels autocars Caldentey, on després de dinar recollirem l'equipatge i anirem amb el bus fins a l'estació Enològica.
16:15 – 17:00 hores	Visita a l'estació Enològica
17:00 – 17:15 hores	Anada amb el bus cap a visitar els molins fariners de Felanitx
17:15 – 18:00 hores	Ruta per la zona dels molins fariners
18:00 – 18:30 hores	Recollida del bus i pujada cap a Sant Salvador amb menció a la creu ubicada al principi de la pujada al Puig.
18:30 – 20:30 hores	Temps per fer el Check-in al Petit Hotel Hostetgeria de Sant Salvador i temps lliure.
20:30 hores	Sopar de bufet al restaurant de l'hotel.
SEGON DIA	
8:00 – 9:00 hores	Berenar al bufet del restaurant de l'hotel.
9:00 – 11:30 hores	Visita al Monestir de Sant Salvador i a Crist Rei
11:30 – 12:00 hores	Anada amb el bus cap a Portocolom i recollida de les bicicletes a l'entrada de Portocolom

12:00 – 12:30 hores	Adaptació de les bicicletes als visitants i anada fins a la part Vella del Port
12:30 – 13:15 hores	Visita a l'església de la Mare de Déu del Carme
13:15 – 13:45 hores	Visita a Can Vell situat a la mateixa plaça de Sant Jaume
13:45 – 14:45 hores	Temps lliure per dinar de Picnic a la plaça de Sant Jaume o per devora la mar i per anar als serveis.
15:00 – 17:15 hores	Ruta amb la bicicleta amb aturades a Can Tejedor, cases amb llotja al primer pis, els escars i finalment El Far de Portocolom i tornar cap a l'entrada de Portocolom per deixar les bicicletes i agafar el bus.
17:15 – 17:30 hores	Anada amb el bus fins als Closos de Can Gaià
17:30 – 18:45 hores	Visita als Closos de Can Gaià
18:45 – 19:15 hores	Tornada amb el bus cap a Felanitx, amb aturada a les oficines dels autocars Caldentey per si algú va venir amb autocar i també amb aturada a l'esplanada on es va suggerir que s'estacionacin els vehicles propis

ASPECTES CLIMÀTICS:

El millor moment per fer aquest itinerari és durant la primavera, quan no fa excessiva calor, el temps sol ser estable i agradable i hi ha varies hores de llum. Durant la tardor també es poden donar les condicions abans esmentades, però segons en quin moment de la tardor ens trobem, les hores de llum pot ser que ja vagin minvant i, a més, el temps és un poc més inestable. Per això, en aquestes èpoques és recomanable dur sempre roba d'abric i/o impermeable. També s'ha de tenir en compte què es suposa que aquesta ruta es fa per disfrutar-la, i què si es fa amb molta calor o molt de fred no es podrà gaudir adequadament, en cap cas aquesta activitat ha de representar cap perill sempre que es segueixin les indicacions recomanades al següent llistat:

- Roba còmoda (que es pugui posar o llevar segons la climatologia, es recomanable que sigui de colors vistosos per tal de que sigui visible des de lluny)
- Peça d'abric durant els mesos d'hivern.
- Peça impermeable (inclús els dies assolellats)
- Calçat apropiat i còmode: es recomanen esportives.
- Protecció contra el sol: ulleres de sol, gorra i crema protectora.
- Suficient provisió d'aigua (1 ó 1'5 litres per persona/dia).
- Provisió de menjar per berenar: entrepà, fruits secs, xocolata, galetes, sucs, etc.
- Telèfon mòbil amb bateria carregada (gravar el telèfon del guia)
- Documentació: cartilla de la seguretat social/DNI
- Roba còmoda de recanvi pel segon dia

COST DE L'ITINERARI:

- Cost del mini bus: (270€ + 10% IVA) x 2 dies = 594€
- Obsequi d'una miniatura de la Parròquia de Felanitx a cada turista= 4€ x 20 persones = 80€
- Lloguer de les bicicletes: 10€/bicicleta x 21 persones = 210€
- Sou del guia turístic: 200€/dia = 400€
- Petit Hotel Hostatgeria Sant Salvador a habitació doble amb MP (bufet) x 21 persones = 51'81€ per persona x 21 = 1088,01€
- Dinar al Restaurant Ca Na Margalida (cuina típica mallorquina casolana amb possibilitat de menjar pels celíacs) amb el següent menú i dinar de Picnic el segon dia el qual recollirem al restaurant de l'hotel on s'allotjaran:

DINAR DEL PRIMER DIA

Primer plat: sopes mallorquines

Segon plat: costelles a n'es forn amb patates i ensalada

Postre: Flam casolà

Beguda: aigua, gaseosa, vi Collita de Fruits de la bodega felanitxera Armero i Adrover i cafè.

(altres begudes o begudes alcohòliques no incloses)

Preu del dinar: 9€ x 21 persones = 189€

DINAR DEL SEGON DIA

Picnic fet al Petit Hotel Hostatgeria Sant Salvador el qual inclou:

- 2 entrepans d'embotit (a triar entre formatge, sobrassada, pernil dolç o salat o vegetal)
- 3 peces de fruita de temporada
- 1 tros de gató
- Una botella d'aigua de ½ litre i un benjamí de vi de Felanitx.

Preu del picnic: 8€ x 21 persones = 168€

PREU TOTAL= 2729,01€ / 20 visitants= 136'45€ + IVA per persona/ itinerari.

(A aquest preu cal afegir-hi el cost que es quedaria l'entitat organitzadora o en cas de que el guia sigui autònom cal afegir-hi el cost de l'assegurança en cas d'accident que seria d'uns 11€ per persona aproximadament)

HISTÒRIA DE FELANITX

Els primers pobladors del municipi de Felanitx arribaren uns 2000 anys abans de Crist, es pensa que hi havia dos nuclis de població un al Castell de Santueri i l'altra a n'es Puig de Sa Mola. L'any 902 els musulmans varen conquerir l'illa i la varen dominar fins al 1229, el Castell de Santueri va ser també una gran fortalesa musulmana. L'any 1300 el rei Jaume II va otorgar la carta fundacional a Felanitx i a altres pobles; actualment només es conserva

l'acta de fundació de Poble de Felanitx i de Petra. En aquestes "Ordinacions" otorgades p'el rei Jaume II es reglamentava la creació dels nuclis urbans i configuraven el model de planificació dels pobles.

ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT MIQUEL

Per a realitzar la visita a l'interior de la Parròquia s'ha de contactar amb el rector 2 dies abans.

L'actual església presenta fàbrica gòtica, tot i que enllestida a la segona meitat del segle XVI (1551-1591). Interveniren com a mestres picapedrers els germans Antoni i Jordi Genovard.

L'aparell utilitzat és de carreus de pedra ben tallats, a vegades amagats per un referit llis que imita el dibuix dels carreus. Pareix ésser que ja havia estat començada per l'absis a la segona meitat del segle XIV però, per motius que s'ignoren, les obres quedaren paralitzades. D'allò que si tenim constància és de l'enderrocament d'una primitiva església així com anaven construint la nova. Segurament era una església de nau única i presbiteri pla amb arcs diafragma que sostenien una coberta de dos aiguavessos amb embigat de fusta, tal era la costum de les primeres esglésies que es feren després de la conquesta (s. XIII). Aquesta era la solució més ràpida i menys costosa. Després, seguint el model que va succeir a altres parròquies, el creixement de la ciutat possiblement va fer substituir aquest humil santuari per un edifici amb voltes.

Descripció Exterior

La façana principal la qual l'any 1591 ja estava enllestida segueix l'esquema de tradició gòtica, es a dir façana plana i senzilla amb rosetó central. La decoració es concentra al portal que és una mica posterior.

Presenta una divisió en tres paraments horitzontals separats mitjançant una senzilla motllura. En el centre del primer parament es situa la portada trencant la motllura. Sobre aquesta, en el centre del segon parament, apareix l'estàtua de Sant Miquel realitzada l'any 1762. La segona motllura apareix trencada per la rosassa treballada amb gelosia seguint la tradició gòtica. La façana està rematada per un pinyó

mixtilini barroc amb tres obertures que donen a una barana balustrada. Paral·lelament el pinyó apareixen dues estructures piramidals amb bolla a manera de pinacles. Aquesta estructura barroca és un projecte del caputxí Pare Gaietà i es realitza cap a la meitat del segle XVIII.

El portal major és el centre de la façana on es concentra majoritàriament la decoració i on es poden veure els canvis dels nous gusts estilístics.

D'estil renaixentista és una de les primeres portades mallorquines que recull l'esquema absidal amb un portal de punt rodó. Es va construir entre els anys 1599-1603 a càrrec de Joan Sagrera. És possible que es fes servir d'inspiració el portal major de la Seu de Miquel Verger que s'estava construint en els mateixos moments, però també recull l'esquema del portal del cor de la Seu de Joan de Sales (1529) realitzant una perfecta simbiosi entre ambdós. Així segueix l'esquema d'arc de triomf: portal de mig punt flanquejat per dues columnes jòniques de fust estriat amb decoració de garlandes que descansen sobre plint, i per sobre, un entaulament format per un arquitrau, un fris i una cornisa. Entre les columnes s'obrin dos nínxols amb les imatges de Sant Pere i Sant Pau. Remata tot el conjunt, recollint l'esquema absidal de la Seu, la volta de cassetons amb un timpà. Cal ressenyar l'acurada ornamentació amb baixrelleu que emmarca tot el portal, seguint la mateixa organització que l'esmentat portal de Joan de Sales. Tant és així que en els carcanyols de l'arc apareix inclús la mateixa iconografia: l'Anunciació, amb les imatges de l'Arcàngel Sant Gabriel i la Verge Maria. En el timpà apareix l'escut de Felanitx (l'Hòstia amb el calze), sostingut per dos àngels.

El fet d'estar l'església situada sobre un petit turó, ja que el nucli primitiu de la ciutat es localitza en aquesta zona, coneguda com a Sitjar, i per tant l'accés era amb forta pendent, va obligar a construir posteriorment un replà i una gran escala (1685-1687). Aquesta augmentà la monumentalitat de la Parròquia i convertí la plaça de la Font de Santa Margalida amb l'entorn artístic més encertat de la vila. L'escala s'obri a la plaça a partir de dos eixos divergents, precedits per un replà rectangular. Aquest disposa d'un trespol empedrat, igual que l'escala. El conjunt apareix emmarcat per una balustrada, al costat de la qual es disposa un jardí escalonat que broda l'acurada concepció del conjunt. Al costat esquerre de l'església, just devora l'absis, s'aixeca el campanar. Aquest segueix la tipologia tradicional, és a dir, de planta quadrada i finestres ogivals en els dos cossos superiors. Fou realitzat a tongades entre els anys 1615 i 1681.

Descripció Interior

La planta de l'església parroquial segueix el model d'herència típica del gòtic català: planta de nau única amb capelles laterals entre els contraforts, set a cada costat. La nau presenta sis trams i acabava en un principi en un absis poligonal. Aquest va ésser allargat l'any 1867, es va fer més estret seguint un esquema rectangular i es va construir l'actual sagristia (darrera l'absis).

L'alçat interior segueix l'esquema bàsic de les esglésies parroquials gòtiques. Les capelles laterals s'obrin sota arcs lleugerament apuntats. També segueix la tradició la disposició d'una tribuna destinada al cor damunt l'ingrés. Aquesta està sostinguda per una volta de creueria i un arc ansa-paner. Sobre

l'arcada que separa les capelles de la nau central apareix un fris amb decoració vegetal i per sobre hi ha finestres.

La coberta de la nau central es de volta de creueria amb arcs faixons que marquen els diferents trams i davallen els seus nervis pels pilars de separació de les naus. Les capelles laterals segueixen amb el mateix sistema de coberta de volta de creueria, igual que l'absis.

És una església on, des del punt de vista de l'espai, l'amplitud de la nau central i la seva relativa poca alçada, minven el sentit ascensional del gòtic, fet que segurament ja va provocar que a mitjans del segle XIX, per ordre del Rector Sebastià Planes, rebaixassin el sòl de l'església per tal de donar-li més alçada.

Dins el conjunt cal diferenciar, per la seva autonomia i estil, la capella del Roser. De concepció barroca, va ésser construïda entre els anys 1727-1730 per l'arquitecte Joan d'Aragó. Presenta una planta cruciforme amb una cúpula central amb llanternó. Aquesta es sosté mitjançant petxines que descansen sobre un conjunt de pilastres embegudes. Està realitzada de carreus de pedra i el seu perfil exterior queda amagat davall un bloc quadrangular amb coberta de teules, del qual sobresurt el llanternó.

FONT DE SANTA MARGALIDA

És una excavació profunda envoltada d'una barana en forma de ferradura, feta de marès, d'un sobri estil neoclàssic tardà. Un arc i una volta formen una capella on hi ha la imatge de santa Margalida.

És en aquesta plaça on es situen probablement els orígens de la vila. La font, situada davant l'església parroquial, és la que segurament possibilità un primer nucli de població, ja que l'abastí d'aigua fins el segle XIX. És difícil precisar el moment en que s'inicià el seu aprofitament, potser ja en temps romans, allò que si queda clar és que durant la dominació musulmana ja donava lloc a un perímetre de zones d'horts, coneguda amb el nom de l'Horta de Felanitx. Apareix documentada a partir de la conquesta -1254- com una font que brollava aigua abundant a ras de terra i, mitjançant síquies, regava els horts del seu entorn. Al llarg del temps ha anat sofrint modificacions, especialment obres d'aprofundiment, entre les quals cal destacar la de l'any 1490, moment en que agafa el nom de Santa Margalida. Pareix ésser que després d'un gran període de sequera, aprofundiren la font, i el dia 20 de juliol -festa de la santa- l'aigua començà a brollar.

L'aspecte actual es deu a la reforma que es va dur a terme entre els anys 1829-32. L'autor del projecte fou el mestre picapedrer català Llorens Rovira, el qual es considerat l'introduïdor del corrent classicista a Felanitx. Així l'obra recull elements del llenguatge classicista combinats amb altres de pervivència barroca. Emmarca la font una paret, a manera de balustrada, configurant una el·lipse poligonal tallada en la zona d'accés. Es baixa per unes escales de 30 escalons fins a l'ull de la font, on es crea un reduït espai amb volta rebaixada. Sobre la paret del fons es disposa, a manera de retaule, un plafó decoratiu de pedra amb un nínxol central, on hi ha la imatge de Santa Margalida. Aquest plafó s'estructura a partir de 4 pilastres jòniques que flanquegen el nínxol de la santa. A sobre es disposa un entaulament rematat per un frontó trencat i un capcer mixtilini. Als dos costats i a baix d'uns finestrons, hi ha dos petits relleus que representen sant Miquel i santa Bàrbara.

La llegenda de la Font de Santa Margalida

"Conta la llegenda que un foraster que va arribar a la vila de Felanitx, fermà el seu cavall a un indret on hi havia joncs. L'animal tenia set i, de forma instintiva, va començar a gratar i gratar, fins que del sòl va començar a sortir aigua. I d'aquesta manera es va descobrir la font de Santa Margalida."

CAN PROHENS

Podem observar que les cases que envolten la Font de Santa Margalida són cases senyoriales, més o manco uniformitzades, que presenten estructures de l'arquitectura tradicional mallorquina, malgrat algunes ja incorporen elements del llenguatge classicista del segle XIX. Algunes d'elles daten del segle XVII o XVIII, i en el seu origen eren les posades que tenien a la vila els propietaris de les possessions. Totes elles segueixen la divisió de dues plantes i porxo, però hem de destacar especialment el casal de Can Prohens, actualment Casa de Cultura, el qual segueix l'esquema dels casals d'època barroca. La planta baixa ve definida per un portal de mig punt, amb dovelles amb bastant de regràs i brancals de pedra. L'arc es protegeix amb dos escaires a cada costat, de la mateixa pedra obrada, omplint el carcanyol. Disposa de dues finestres al costat, protegides amb brancals i llindes de pedra, i la de l'esquerra disposa d'ampit. Al costats del portal es conserva encara l'únic colcador que queda a la vila, ja que unes ordinacions al segle XIX van eliminar-los de la via pública. La planta noble presenta un balcó amb barana de ferro des d'on actualment es llegeix el pregó de les festes de Sant Agustí. Al costat, seguint l'esquema de la planta baixa, es disposen dues finestres ampitadores i un rellotge de sol. El porxo ve definit per un seguit de finestres que s'obren entre pilars octogonals. Interiorment destaca l'entrada amb trespol de maquets,

centralitzada per una columna, de la qual parteixen quatre arcs ansa-paners.

Al mateix costat de la dreta, formant cantonada, trobam Can Llevadora, una construcció ja del segle XX, d'estil regionalista, no de bades recolleix el mateix esquema de la façana de Can Prohens.

SA TIMBA

L'any 1579 en el carrer Major varen construir una murada de contenció per donar suport a l'església que anaven edificant. Aquesta murada, coneguda amb el nom de Sa Timba, era més ampla i més llarga que l'actual i servia de fossar.

Dia 31 de març de 1844, diumenge del Ram, mentres es feia la processó del Via-crucis o també conegut com els dotze

sermons, quan es predicava el de la 4.ª estació que està front a la timba, aquesta, carregada de gent, es derruí i moriren de ferides i ofegades, 414 persones.

Va esser reconstruïda l'any 1845, i l'Ajuntament hi col·locà una làpida per recordar el luctuós fet a la memòria de las 414 víctimes.

CAN CAPBAIXÓ

És una de les cases més antigues de Felanitx, ja que el seu origen es remonta als segles XV o XVI. Podem observar que conserva uns dels portals més bells de l'arquitectura popular felanitxera, igualment podem observar que les finestres del porxo també conserven el seu aspecte original. És una casa de dues plantes: planta baixa i porxo. La façana està feta de paredat comú (pedres irregulars amb morter) amb un aterratgroller. La planta baixa presenta a la part central un portal rodó amb dovelles de marès escollit. Aquest apareix protegit per carcanyols realitzats amb el mateix material. A la part dreta trobam una finestra de grans dimensions, probablement de construcció més recent; i a l'esquerra, una portassa allindada amb brancals de marès i escopidors de carro a la part inferior. La casa es remata amb una cornisa sobre la qual hi ha la teulada.

EL MERCAT MUNICIPAL

Fou construït en temps de la República, entre els anys 1933 i 1936. L'edifici formava part del projecte de reforma del centre de la vila que tenia programat fer el nou Ajuntament republicà, el qual fou aturat per la guerra. De fet, la

construcció del mercat, és l'única obra que es va poder enllestir. El projecte, de marcat caràcter regionalista, fou realitzat per l'arquitecte Francesc Roca.

El lloc on està situat era ocupat abans per l'antic Hospital i l'edifici de la Quartera. La seva localització a una zona amb molta pendent condicionà notablement l'organització de les façanes, així la principal té una alçada inferior a la posterior, i les laterals segueixen les pendents del carrer. El material utilitzat en la seva construcció va ésser variat, combinant la pedra, el formigó i el ciment.

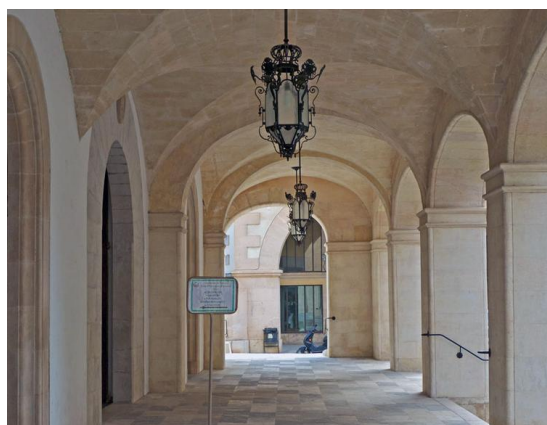
La façana principal va precedida per un pòrtic amb tres grans arcs de mig punt que descansen sobre pilars, aquesta dona accés a una entrada presidida per un arc de mig punt, al costat del qual s'obren dos grans arcs, a manera de grans finestrals, ocupant tota l'alçada del pòrtic. L'interior d'aquests arcs apareix dividit amb pilars i una llinda per tal d'emmarcar els vidres. Les façanes laterals organitzen el parament en tres nivells: un primer amb un folrat de pedra viva on s'obren, a les zones en més desnivell, finestres allindades per donar claror a la planta soterrània; un segon nivell el conformen grans finestres amb arcs una mica rebaixats, i un tercer nivell, de menor alçada, format per filades de petits pilars poligonals que imiten les obertures del porxo dels antics casals senyoriais mallorquins. Remata la façana una teulada d'ampla volada seguint la mateixa tradició. Tots els arcs, així com els brancals i llindes de les finestres, apareixen protegits per peces de marès de Porreres, igual que els escaires de l'edifici. La resta del parament apareix recobert amb un referit llis amb enlluït.

L'interior de la planta principal, de traçat quadrangular, el conforma una gran nau aixecada sobre vuit pilars que aguanten una coberta de quatre aigües, realitzada a partir d'un embigat de formigó armat.

LA SALA (AJUNTAMENT)

Palau urbà, propi dels segles XVI a XVIII. Segueix els esquemes del palau gòtic, però amb l'utilització dels materials i la tècnica constructiva de la zona. Es caracteritza per l'ordre en la composició de la façana, la seva planeïtat i l'augment de la dimensió dels buits de l'arquitectura tradicional. L'actual façana es d'estil neogòtic.

Es manté la presència del porxo superior de l'arquitectura autòctona, que en aquest cas es tanca per transformar-lo en un altre pis.

L'edifici és de planta rectangular. Consta de planta baixa, amb arcs que formen una porxada, i dos pisos. A la façana té un balcó i quatre finestres a nivell de primer pis. A nivell del segon pis té quatre finestres i un gran escut de Felanitx,

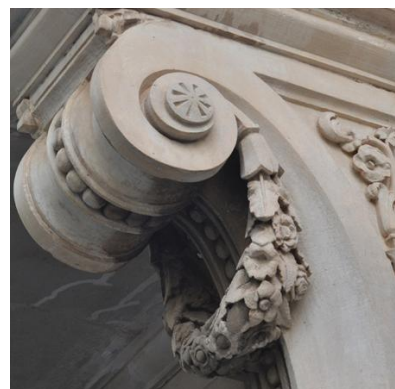

sobre l'escut hi ha un rellotge. A la façana, també trobam un escut de Felanitx de petites dimensions que data de l'any 1702. Sobre l'edifici hi ha una torre amb les campanes del rellotge. Cal destacar l'amplada volada de la barbacana que remata tota la façana, així com la disposició del campanar amb arcs ogivals, que es pot observar des de la façana principal.

BANC DE FELANITX

Palau urbà d'estil eclèctic, es caracteritza per una planta adaptada a les necessitats i una façana on destaquen els valors estètics per sobre dels constructius i que segueix models dels palaus urbans dels segles XVI i XVII, que empleaven esquemes gòtics. Destaca la planeïtat de la façana, l'ordre dels buits i la senzillesa decorativa.

Desapareix el porxo superior de l'arquitectura autòctona, i apareix un nou pis amb idèntica composició a les de les plantes inferiors. Manté l'estructura habitual de planta baixa i 2 pisos, amb unes obertures uniformes a tota la façana té fidelitat a la simetria, accentuada amb el tractament del cos central, que sobresurt en relació a la línia de la façana amb major ornamentació. Incideix en aquest realçament la balconada del primer pis que s'asseu sobre mènsules decorades i recolzades en els pilastres de la porta. Les finestres laterals al primer pis estan rematades per un frontó, l'obertura central té un arc rebaixat de forma lobulada. Al darrer pis hi ha un arc amb incisions vegetals.

Una successió de palmetses que coincideixen amb l'eix de les finestres caracteritzen la cornisa, que suporta una palmeta major. La palmeta com a element decoratiu ens remet a la tendència historicista neogrega. En canvi, la disposició d'elements curvilinis i de decoració floral

l'aproximen al modernisme.

SA RECREATIVA

Societat fundada el gener de 1916 per Miquel Rigo Puig (1872-1943), metge titular de Felanitx.

Edifici de tres plantes construït al 1865, la planta baixa, amb obertures allindades, a excepció de la central que és de mig punt, presenta un parament rústic.

Els dos cossos superiors constitueixen una única unitat corporativa per la rigorosa simetria de les seves obertures, les proporcions apaïssades de la façana i la disposició de les pilastres entre les obertures, que recorda la decoració del renaixement italià.

El tret més característic d'aquest edifici són els motius florals amb baixrelleu que es disposen sobre les llindes de les finestres i a les faixes que emmarquen la façana. Aquesta ornamentació és poc habitual a l'arquitectura illenca de l'època. Però respon a models usuals a la Península i a gran part d'Europa entre els anys 1850 i 1870.

La façana ens ofereix un model classicista de caràcter italià, propi de la segona meitat de segle XIX.

La seva planta baixa és la seu d'una antiga institució felanitxera: la societat coneguda amb el nom de Sa Recreativa, promotora d'iniciatives culturals molt diverses al llarg del passat segle XX. Les plantes superiors integren una vivenda unifamiliar, domicili dels antics propietaris de la finca.

La societat era un cercle recreatiu on un temps només hi podien ser socis els homes, les dones podien entrar sempre que anassin acompanyades del seu marit i si no s'era soci no es podia entrar dins el local.

Després de la Guerra Civil hi va haver un canvi dins Sa Recreativa, es va convertir en una sucursal on hi anaven els comerciants per negociar i fer pagaments. Els contrabandistes també tenien la seu a Sa Recreativa.

Durant l'època d'esplendor del comerç vinícola, Sa Recreativa va viure un augment del joc clandestí. S'obria 24 hores i els matins solia estar ple. Als migdies, a partir de les 14:15h el conserge deia: ""asos""!, i la gent que volia jugar, pujava al primer pis.

Quan va començar a decaure el comerç del vi, també minvà l'afluència de gent i la seva activitat a Sa Recreativa.

Anys després va tornar renéixer, però mai no tornà a ser el mateix.

En l'actualitat el nombre de socis és d'uns 600 aproximadament. Els socis forans i les dones paguen menys que els homes de la vila, i se segueixen realitzant activitats culturals diverses.

PLAÇA DE S'ARRAVAL

L'origen de sa Plaça de s'Arraval ve lligat segurament a la presència d'aigua en el subsòl.

Així, des del segle XV hi havia un pou, i més tard n'apareixen documentats dos.

Consta també que en el segle XVIII hi havia uns safareigs o abeuradors que recollien aigua perquè l'aigua dels pous era escassa. En el mateix segle ja era envoltada de cases. Anys més tard, els pous foren tapats se suprimiren els safareigs, en el seu lloc s'aixecà l'obelisc de pedra amb aixetes, obra dels mestres picapedrers Mateu Togores i Rafel Barceló.

En aquest temps la plaça de s'Arraval fou el centre social de la vila i s'obriren tot una sèrie de casinos i societats, com el Casino de la Unió, Casino Felanitx, Cercle Recreatiu...

CONVENT DE SANT AGUSTÍ

El convent de San Agustí fou fundat l'any 1603 i localitzat a les afores. En un principi tenia una església molt pobre, amb sostre de canyes i de dimensions reduïdes. L'actual fou començada l'any 1646 pel mestre picapedrer Francesc Oliver, planta d'Onofre Perelló i acabada l'any 1701.

L'aparell utilitzat és variat, de manera que presenta diferents tipologies segons la localització i el moment de la construcció. En els murs exteriors predomina la combinació d'un aparell irregular -sistema de paredat amb morter- amb carreus de marès ben tallat en els escaires i a zones dels contraforts. La façana està realitzada íntegrament amb carreus de marès amagats per un referit llis amb dibuix de carreus. L'interior presenta un enlluït que amaga probablement la mateixa combinació d'aparell i imita, a alguns llocs, materials nobles com el marbre.

Descripció exterior: la façana

La façana principal està situada a la plaça del convent. És una façana molt senzilla i extremadament austera, gairebé nua de decoració. Recolleix encara

la típica façana de tradició gòtica amb parament llis dividit amb motlures i rosetó central. El cos central sobresurt una mica de la resta de la façana remarcant la zona d'ingrés. Per sobre de la portalada apareix un rellotge de sol. La façana està rematada per un capcer mixtilini on s'obri un balcó balustrat sota un arc també mixtilini. Aquest capcer és va realitzar posteriorment, a principis del segle XIX.

Als costats de la façana apareixen els cantells remarcats a manera de torretes hexagonals rematades a d'alt per pinacles amb bolla. A un costat s'aixeca el campanar, també de tradició gòtica, de planta quadrangular amb finestrals d'arc ogivals lleugerament rebaixats als dos cossos superiors. Fou realitzat a una època molt tardana, concretament a l'any 1899.

La portada recolleix l'esquema absidal amb portal allindat. Crida l'atenció la manca absoluta de decoració en un moment, com és l'època barroca, caracteritzada precisament per la concentració ornamental en aquesta zona. Aquest fet ens fa suposar que quedar inacabada, segurament per motius econòmics.

Els bancs de pedra que apareixen davant el portal daten de 1693 i estaven col·locats al presbiteri de l'altar major. Van ésser traslladats al lloc actual a finals del segle XIX. L'escut que porten esculpit és el d'Antoni Vives Sureda, rector que els va manar construir.

Descripció interior

La planta continua la tipologia de la tradició gòtica catalana, és a dir és una planta de nau única amb capelles laterals, sis a cada costat, només varia l'absis que és de planta trapezoïdal. Al costat de l'absis i de manera simètrica apareix la sagristia a la part dreta i una altra estança a la part esquerra que en altra temps era la sala de reunió de la Confraria de Sant Agustí. Igualment al costat del portal major apareixen dues capelles.

Les capelles laterals s'obrin sota arcs de mig punt que descansen sobre pilastres. Aquestes apareixen separades per pilastres majors de fust amb motllura senzilla i coronats per capitells daurat d'ordre compost. Per damunt dels capitells hi ha un entaulament el qual assenyala la línia d'arrencada de la volta de canó de la nau central.

L'absis del presbiteri queda separat de la nau mitjançant un tímid arc de triomf que, al mateix temps, permet reduir l'amplària de la nau en convertir-se en absis. Aquest arc descansa sobre dues pilastres, semblant a les que separen les capelles. Per damunt el capitell hi ha l'entaulament d'on arranca l'arc de mig punt remarcant en un color més obscur. L'alçat de l'absis ve determinat per la planta trapezoïdal, d'aquí que els

murs laterals són convergents, la qual cosa suposa una il·lusió òptica de major profunditat. Per passar de l'alçat trapezoïdal a la coberta de quart d'esfera s'utilitzen petxines.

A la zona d'ingrés s'aixeca el coro, a manera de tribuna, sobre un arc ansa paner.

La nau central està coberta per una volta de canó dividida en vuit trams i reforçada per arcs faixons que descansen sobre les pilastres. Igualment les capelles lateral estan cobertes per voltes de canó perpendiculars a la nau central.

Podem observar que és una església obscura, gairebé sense finestres si exceptuam el rosetó, per tant la il·luminació es feia de manera artificial.

Dins aquest conjunt cal diferenciar la capella de Sant Nicolau, la qual es va realitzar posteriorment (1715-1718), donant-li l'autonomia d'una capella gran on es podien realitzar actes litúrgics. Aquesta, de concepció barroca, destaca per tenir una concepció de l'espai molt més dinàmic, trencant el mur per aconseguir diferents perspectives i utilitzant un sistema variat de cúpules. Presenta una planta cruciforme, de braços poligonals, centralitzada per una cúpula cega. A cada un dels braços, exceptuant el que comunica amb la nau de l'església, s'obri una petita capella amb coberta de cúpula el·líptica amb llanternó. En aquest joc constructiu s'observa la recerca del contrast lumínic, tan típic del barroc, entre la obscuritat de la cúpula central i la il·luminació que prové de les petites cúpules perifèriques. Finalment s'ha d'esmentar que es tracta d'una falsa arquitectura, ja que la major part d'elements constructius: pilastres, entaulaments, cúpules..., tenen una única funció ornamental, amagant, moltes vegades, la pobresa de materials utilitzats. En aquest cas es pot observar que l'enlluït del arcs, pilastres i entaulament, tracta de imitar el vetejat del marbre, enganant l'espectador que pensa que es tracta d'un material noble.

El claustre

Aferrat a l'església hi havia el claustre del convent, del qual només es conserva íntegre el pis superior de l'ala del costat de l'església. Hem de tenir en compte que amb la desamortització de Mendizábal (1835) els frares van haver d'abandonar el convent, el qual fou venut per l'estat l'any 1844. Aquest va anar parar a mans de particulars i posteriorment fou destruït llevat de l'ala mencionada que va ser comprada pel bisbat l'any 1901.

Es Canó

El canó del Convent és una romanalla del pas de l'exèrcit del pretendent al tron d'Espanya, Felip de Borbó, durant la guerra de Successió (1700-1714). El 16 de juny de 1715, les tropes felipistes comandades pel general d'Aspheld, desembarcaren a Cala Llonga i després d'enfrontar-se a una guarnició fidel a l'arxiduc Carles d'Austria, a la que formaren uns sis-cents felanitxers varen venir a acampar al camp de la Traïció (devora el Convent) i dia 18 seguiren cap a Alcúdia.

El canó restà abandonat, arrabatat a la façana del Convent, com a testimoni mut d'uns esdeveniments que varen canviar el rumb de la història del nostre poble fins a avui en dia que segueix a clavat a al mateix lloc.

ESTACIÓ ETNOLÒGICA

Aquest edifici, construït a l'any 1913 per L'Ajuntament de Felanitx, assenyala la necessitat de modernització i revitalització de la indústria del vi després de la crisi de finals del segle XIX. Així la seva funció fou la de l'ensenyança i experimentació agrícola, en aquest cas de caire vitícola.

El disseny fou encarregat a l'enginyer agrònom provincial Antoni Ballester, però també

cal pensar en una possible participació en el projecte d'Arnest Mestre, el qual després passaria a ser director de l'estació.

L'edifici es localitza al Passeig Ramon Llull amb una façana de marcada horizontalitat d'uns 77 metres de llargària.

El material emprat va ésser la pedra, tallada en carreus, procedent de la cantera de Son Garau. S'utilitzà com a morter el tradicional de calç i arena, però també ja s'utilitzà el ciment. També s'utilitzaren els nous materials industrials com el ferro i el formigó.

És un edifici que consta de planta baixa i algunes dependències subterrànies dedicades a bodegues. L'espai, disposat de manera que priva l'amplitud sobre la profunditat, s'organitza de manera simètrica amb un nucli central i dues ales laterals. La façana destaca per la disposició d'un cos central, on es situa l'entrada principal, i dos extrems laterals, els quals sobresurten tant en alçada com pel seu lleuger avançament respecte a l'edifici.

El cos central, emmarcat per pilastres, ve caracteritzat per un portal amb arc de mig punt amb guardapols decorat amb motius vegetals disposats de manera radial. A damunt s'obrin dues finestres trencades protegides per un arrabà que concentra en els seus punts d'arrancada motius vegetals al·lusius a la vinya, igualment entre les finestres apareix un medalló. Els cossos dels extrems laterals es diferencien per estar forrat de pedra viva irregular amb morter de separació amb relleu; ambdós presenten una triple finestra emmarcada per un arc de mig punt amb guardapols; diferents elements de caràcter vitícola decoren les claus i els punts d'arrancada de l'arc. Un capcer de doble vessant amb relleu escalonat remata els cossos laterals. La resta de la façana ve definida per una successió rítmica de finestres trencades.

La coberta exterior de l'edifici es conforma pel sistema d'aiguavessos amb teules de fang.

L'espai interior estava distribuït en tres tipus de dependències:

- Sales de personal i serveis: vestíbul, biblioteca, sala d'ensenyança, administració etc.
- Laboratoris i museu.
- Bodegues.

Podríem vincular aquest edifici amb l' historicisme que encara perdurà durant les primeres dècades del segle XX. És un historicisme eclecticista, de marcada tendència neomedievalista, així podem observar la utilització d'arqueries llombardes de tradició romànica, les finestres trencades pròpies del gòtic nòrdic etc, però combinats amb elements decoratius modernistes i altres neogrecs.

EL PUIG DELS MOLINS FARINERS

Com el seu nom indica els molins fariners eren els que feien farina. Aquests molins tenien com a funció la mòlta del gra per convertir-lo en farina. Aquesta farina mesclada amb aigua, tovada i cuita al forn, es convertia en pa. Per això tota la comunitat depenia d'alguna manera dels molins i dels moliners. Ells disposaven de l'única forma per aconseguir farina i, de tenir farina depenia el poder fer pa.

Parts del molí

L'arquitectura del molí de vent a Mallorca ve determinada, sobretot, per la torre, fixa i l'antena i el capell de la torre, mòbils. Són molins d'eix horitzontal, aquest eix el controlava el moliner amb una manivela des dedins del molí. Aquest control li permetia orientar l'antena segons la direcció en què bufava el vent.

No és freqüent que la torre arranqui d'enterra mateix. Algunes vegades hi ha molins de possessió i d'altres que presenten una base més ample quadrangular o circular, denominada cintell.

Aquesta base podia tenir les següents funcions:

- Fer que la torre, i per tant l'antena, quedassin a més altura i així rebre més directament les corrents de vent
- Magatzem per guardar els sacs de blat i, una vegada mòlt, els de farina.
- Habitatge, amb cambra, cuina, etc.

La nombrosa presència de molins de vent a Felanitx, més de 70 dins el municipi, dels quals aprop de la quarentana es troben al voltant de la vila, són el testimoni més viu de la importància que tenia la indústria farinera en temps passat. Durant el segle XX, amb l'entrada de les noves energies, poc a poc deixaren de funcionar.

La majoria es localitzaven a la perifèria de la vila, malgrat avui alguns d'ells han quedat absorbits dins el casc urbà. La seva situació preferent eren els petits turons que envoltaven el poble: puig Verd, puig dels Molins i puig del Call. L'estructura arquitectònica dels molins de Felanitx segueix la tipologia habitual. L'element bàsic de construcció és la torre cilíndrica, molt alta i de parets gruixades, realitzades amb pedra i morter. Aquesta sol anar acompanyada per una estructura de planta quadrada o rectangular a la seva base: la casa del moliner. Aquesta presenta un sistema constructiu de voltes de canó, encara que excepcionalment en trobam algunes amb voltes d'aresta, realitzades amb peces de marès i recolzades sobre paret verda. La comunicació entre la torre i la casa es feia a través d'una escala interior de caragol, feta amb peces de pedra obrada i introduïdes a la paret de la torre. Aquesta també tenia comunicació directa cap a l'exterior amb un portal allindat, el qual donava directament al terrat de la casa, una peça important pel molí, ja que era el lloc on es plegaven les veles. La façana de la casa es caracteritza per la presència del portal, majoritàriament allindat, i protegit per pedra obrada. Al seu costat pot aparèixer una escala per pujar directament a l'envelador.

CREU DE SANT SALVADOR

També coneguda com a creu d'es corral d'en Nofret, creu d'es Porcol o creu de les Garrigues. Està situada al camí que puja a Sant Salvador. Abans estava situada a Son Quelles, al camí vell de Sant Salvador. L'any 1970 fou traslladada al lloc actual. És una creu realitzada el 1685, manco el creuer que data del 1970.

Aquestes creus originàriament tenien la funció de delimitar els termes de les poblacions. D'aquesta manera es situaven prop de les entrades o a la vorera de camins. En principi eren creus senzilles, de ferro o fusta, per passar després a adquirir un caràcter monumental i ser tallades en pedra. D'alguna manera donaven la benvinguda als transeünts que arribaven o bé acomiadaven els que s'anaven. Però tampoc no hem d'oblidar la seva funció religiosa: beneir el terme i recordar que allò era terra cristiana.

Els seus orígens es troben a l'Alta Edat mitjana, destacant els exemples de la Bretanya francesa i Irlanda. A Mallorca la tradició arriba amb la conquesta catalana i es consolida en el segle XV.

L'estructura d'aquestes creus és bastant simple: disposen d'un pedestal poligonal amb graons sobre el qual s'aixeca un fust, també poligonal, rematat amb un capitell i una creu grega o llatina. Aquesta apareix tallada amb baixrelleus de iconografia variada, tot i que un dels temes més repetits és el de la crucifixió.

SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DE SANT SALVADOR

Aquest santuari s'aixeca al cim del puig de Sant Salvador, a 494 m. d'altura, desafiant el desnivell de la muntanya. Poc abans d'arribar al cim de Sant Salvador a l'esquerra es pot veure Es Picot i la creu que s'hi va construir a mitjan segle XX, es un mirador espectacular sobre el Pla de l'illa de Mallorca. També es poden veure les 14 Estacions del Via Crucis de rajoles de ceràmica on es troben els seus orígens al segle XVII, son una pràctica devocional catòlica que recorda els moments de la vida de Jesús de Natzaret des de que va ser fet presoner fins la seva crucifixió i supultura.

La seva silueta recorda aquells monestirs i fortaleses medievals, aïllats de les trifurques urbanes. Els primers testimonis documentals que fan referència al santuari daten de 1348, moment en que Pere IV d'Aragó concedeix llicència per construir una capella, baix l'advocació de Sant Salvador, una casa i una cisterna. Tot i això hi ha constància que des de temps enrere el puig ja era conegut amb el nom de Sant Salvador. S'ha assenyalat que el fet que motivà la construcció del Santuari fou la Pesta Negra que assolà Europa en aquest any i provocà la mort a Felanitx d'unes 900 persones.

La capella o esglesieta, que el març de 1349 ja estava enllestida, estava dedicada a Sant Salvador en l'advocació de la Passió Imaginis. De fet, a mitjans segle XV, es construí un retaule de pedra dedicat a aquesta iconografia, el qual ocuparia l'altar major. De totes maneres, ja en el segle XIV, era molt popular la devoció a la Mare de Déu, la qual probablement disposava d'altar propi. Possiblement la primera imatge venerada fos la coneguda com a MaredeDéu de L'Esperança -avui situada a la primitiva església de Santa Maria de Felanitx (actual rectoria, situada a la dreta de la Parròquia de Sant Miquel). D'allò que si hi ha constància és que un segle més tard concretament l'any 1496 hi havia dues imatges de la Mare de Déu, una tenia altar propi i l'altra estava situada a la porta de l'església.

Aquest fet ens assenyala la devoció popular que ja tenia la Mare de Déu, la qual amb el pas del temps provocaria el canvi de titular de l'església. Aquesta devoció s'ha de situar dins la tradició popular de les marededéus trobades per un pastor. La tradició conta que en el lloc on es trobava l'estàtua, els jurats i clergat ordenaven

l'edificació d'una capella. De fet, a mig camí de la pujada al Santuari, ens trobam amb una petita capelleta. No es sap exactament des de quan existeix, però ja està documentada en el segle XVIII. L'actual fou realitzada al 1904 amb un estil neoromànic, segons disseny de Mossèn Antoni Maria Alcover Sureda, i

disposa d'una reproducció de la Mare de Déu amb un pastor agenollat en els seus peus.

El canvi de titular del Santuari, segurament es produí amb l'aixecament del temple actual, a principis del segle XVIII, moment en que es desplaçà el retaule de la Passio Imaginis a una capella lateral, i es construí un nou retaule barroc a l'altar major, on es posà la Mare de Déu dins la fornícula central.

L'administració del Santuari fou realitzada des d'un principi pel jurats, els quals delegaven la seva autoritat a uns obrers. A temporades també hi vivia un donat. L'any 1824, a proposta de l'Ajuntament, s'instal·laren uns ermitans per substituir el donat, però el 1851 l'abandonaren. Pareix ésser que a principis del segle XIV ja n'hi havien habitat. A l'any 1876, en compliment d'una reial ordre sobre custòdia de béns comunals, la Guàrdia Civil es feu càrrec de la muntanya; però l'any 1888, un grup de felanitxers, encapçalats pel bisbe de Puerto Rico Antoni Puig, comprà la muntanya i la cedí al bisbat de Mallorca. El 1891 s'instal·laren els ermitans de la congregació de Sant Pau i Sant Antoni, els quals custodiaren el santuari fins el 1992. Des de llavors s'encarreguen del santuari uns donats. El santuari ha tingut altres utilitzacions al llarg de la història, així en el segle XVI s'hi fundà una escola de gramàtica i en el segle XVII serví de talaia de vigilància contra els pirates.

El conjunt arquitectònic actual el conforma una estructura irregular definida per l'hostatge i l'església. Es poden diferenciar dues zones, la part antiga i pròpia del santuari, construïda a la part més alta del cim, i la part moderna (hostatgeria nova), que hi ha a l'esquerra abans d'arribar a l'entrada al santuari. La construcció antiga es distribueix al voltant d'una antiga clastra, avui una gran sala coberta, i un petit pati. El mur, que marca tot el perímetre del conjunt, està realitzat en pedra i morter, i és reforçat per contraforts en talús de cantons de pedra. L'accés al santuari es realitza per un portal d'arc rebaixat, sobre el qual hi ha un petit rosetó i un nínxol amb la imatge de la Mare de Déu. Aquest dona a un vestíbul, cobert amb volta d'aresta, on podem observar en un parament un antic baixrelleu que representa a la Mare de Déu amb el nin, coronada per dos àngels, i flanquejada per l'arcàngel Sant Miquel i Sant Antoni Abad. Des d'aquí passam a una gran sala que presenta una coberta de volta de canó reforçada per arcs faixons, probablement abans era un pati o clastra que es va cobrir en el segle XVIII, amb motiu de l'ampliació de la zona d'hostatgeria (a la volta es pot llegir la data de 1788). Aquesta sala comunica amb les diferents zones de l'hostatge vell: restaurant, cuines dels pelegrins, habitacions... Està decorada amb una reproducció en guix del Sant Sopar del portal del Mirador de la Seu de Mallorca, antigues pintures i les camisetes en que el ciclista Guillem Timoner va guanyar els sis campionats del món. Aquesta sala dona accés al pati, el qual ens situa davant l'església.

L'església de la Mare de Déu de Sant Salvador.

Ben prest, el santuari gaudí d'una gran popularitat dins el poble, fet que motivà que la primitiva esglesieta quedàs petita, ja que moltes vegades les cerimònies religioses s'havien de fer a l'exterior. Així, al llarg del segle XVI, es feren obres al santuari, fet que ha creat la hipòtesi de que es tractàs d'una segona església.

Segons Miquel Bordoy era una església de traça gòtica, d'uns quinze metres de llargària, situada als peus de l'església actual. Va esser a principis del segle XVIII quan els jurats de Felanitx decidiren emprendre les obres del temple actual, les quals duraren de l'any 1707 al 1734. Aquest temple, de concepció barroca, fou realitzat amb l'aparell de pedra i morter i reforç de

carreus als escaires i a la façana. Aquesta façana, plana i austera, presenta un portal allindat, emmarcat per pilastres de capitell compost i fust estriat que s'aixequen sobre un pedestal. Sobre el portal es situa un capcer mixtilini on s'insereix en baixrelleu l'escut de Felanitx i més amunt apareix el típic rosetó. Remata tota la façana una senzilla cornisa, trencada a la part dreta per una espadanya amb la campana. Interiorment l'església és de planta basilical, d'una sola nau, amb capelles laterals entre els contraforts, quatre a cada costat. L'absis es de planta trapezoïdal i murs convergents, amb presència de cambril. La coberta és de volta de canó, realitzada amb peces de marès, i reforçada per arcs faixons que marquen la divisió de la nau en quatre trams. Les capelles s'obrin sota arcs de mig punt i presenten volta de canó transversal a la nau principal. Les de la part de l'Evangeli estan dedicades a Santa Margalida, Sant Josep, el Sant Crist i Sant Francesc d'Assís, i les de l'Epístola a la Passió de la Imatge, Sant Vicens Ferrer, Sant Antoni de Pàdua i el Naixement. Als peus de l'entrada, seguint el sistema tradicional a Mallorca, s'aixeca el cor sobre un arc ansa-paner.

Obres a destacar:

-*Retaule de la Passio Imaginis*. Aquest retaule gòtic és una obra única dins la retaulística mallorquina, tant per la seva tipologia com per les seves característiques estilístiques i iconogràfiques. Es pot localitzar a la primera capella de la part de l'Epístola, i està realitzat en pedra de Santanyí. S'estructura a partir d'una predel·la i un cos dividit en tres carrers separats per fines pilastres trenades, treballat amb uns acurats baixrelleus. Per semblances estilístiques se l'ha atribuït a Huguet Barxa, autor de l'escultura exempta de Santa Praxedis de la capella de Santa Anna del palau de l'Almudaina; peça en la qual s'ha basat l'atribució. L'única documentació segura del retaule és que fou policromat al voltant de 1453 pel pintor Joan Marçol, fet que el situa cronològicament cap a la meitat del segle XV. Tot i això Pere Xamena apunta la possibilitat de que aquest retaule fos un encàrrec de la família Sabet -1448- per a la seva capella de la Passió que tenien a la Parròquia i que, en posterioritat, seria traslladat a Sant Salvador.

Des del punt de vista iconogràfic està dedicat a Sant Salvador, es a dir a la Resurrecció de Jesús, baix l'advocació de la Passió de la Imatge. A la predel·la es situa el Sant Sopar, amb la configuració dels dotze apòstols amb actituds diverses. Al carrers central apareix el relleu principal que representa la

Crucifixió, i a sobre la Resurrecció. Als carrers laterals, subdividits en tres pisos, es narra la història del miracle del Crist de Beirut. Segons aquesta, un cristià de Beirut va abandonar la casa on vivia, deixant oblidada una imatge de Crist Crucificat. La casa fou llogada a un jueu, el qual no s'adonà de la presència de dita imatge. Un dia que tenia convidat a casa descobriren el crucifix i denunciaren el fet davant la Sinagoga. Els jueus, ancorats de ràbia, decidiren renovar la passió de Crist i, en clavar-li una llança, brollar sang del seu cos. Els jueus quedaren bocabadats i recolliren la sang en un ribell, i l'aplicaren a malalts i paralítics, volent posar a prova les seves virtuts. La sang curà els malalts i provocà la reconversió dels jueus al cristianisme.

Aquesta iconografia s'ha volgut justificar en el fet de que Mallorca fou l'única terra catalana en que continuaren les actituds antisemites al llarg de l'Edat Mitjana, especialment contra els conversos, aquí anomenats xuetes. De fet, com s'ha apuntat, la indumentària de les figures coincideix exactament amb el vestit imposat per les ordenances del Regne de Mallorca als jueus, es a dir, es representen amb el capirot i la cogulla.

Des del punt de vista estilístic aquest retaule no té precedents en la tradició formal dels retaules de pedra, de manera que recull el model dels retaules pictòrics, que aquí a Mallorca tenien una gran tradició.

Marede Déu de Sant Salvador. És una imatge tallada en pedra, de dimensions reduïdes, ja que no sobrepassa dels 50 cms. d'alçària. Es situa al centre del retaule de l'altar major, a la qual si pot accedir pel cambril. Correspon a un gòtic avançat, fet que la situa cronològicament dins el segle XV. El retaule fou realitzat per l'escultor Tomàs Vila i fou beneït l'any 1942. És una obra d'alabastre, construït expressament com a marc de la Mare de Déu, i representa en acurats baixrelleus la seva entronització. Està flanquejat per dues columnes salomòniques a cada costat.

Exvots. Interessant també és una visita a la sala on s'exposen els diferents objectes oferits a la Mare de Déu en compliment d'una promesa, alguns són molt antics. Aquesta sala, antiga sala dels jurats, té l'accés des de el pati de davant l'església (actualment tancada al públic per reformes).

Monument a Crist Rei

Aquest monument es localitza a dalt del puig, a una zona lleugerament més baixa que el santuari, coneguda com a mirador de lluny. Es començà l'any 1928 i s'acabà l'any 1934. El projecte havia estat traçat per Mateu Oliver Capó i l'escultura fou realitzada per Tomàs Vila.

La part arquitectònica té una alçada de 37 metres i a sobre es situa l'estàtua del Crist, troquelada en coure, de 7 metres d'alçada. És una construcció que es pot incloure dins un historicisme eclèctic, enllaçant dins l'òrbita del nacionalcatolicisme que intenta

juntar la simbologia del poder religiós amb el poder polític.

El monument s'aixeca sobre una estructura arquitectònica de base octogonal, la qual configura una cripta. Aquesta, de regust medievalista, presenta els murs en lleuger talús, i està totalment folrada de pedra. Presenta finestres geminades al voltant del parament i la porta d'accés es situa al lateral dret, a la qual s'hi accedeix mitjançant una baixada amb escales.

L'interior presenta una estructura central de grans pilars que fan de suport al monument exterior, fet que crea un espai circular, a manera de deambulatori, cobert per voltes d'aresta i d'ansa-paner. És un espai nuu de decoració, només un Sant Crist presideix l'altar i a un lateral hi ha les restes del retaule que presidia abans l'altar major de l'església del santuari, construït l'any 1903. El monument exterior, al qual s'hi accedeix per unes escales centrals, el conforma una estructura en forma d'arc de triomf, amb columnes jòniques adossades. A sobre es situa un àtic amb frontó, envoltat per pinacles. Remata el conjunt un pedestal que suporta l'estàtua de Crist Rei.

Des d'aquest indret es poden contemplar unes espectaculars vistes sobre la costa i també cal comentar que es pot apreciar El Castell de Santuari el qual amb el sistema de muralles adaptats als penya-segats els quals són part del sistema defensiu converteixen el Castell en una de les tres fortificacions anomenades castells roquers de Mallorca juntament amb el Castell del Rei a Pollença i el Castell d'Alaró.

A partir del dia 8 de març del 2014 el Castell de Santuari ha obert les portes al públic on es poden realitzar visites.

PORTOCOLOM

Segons Xamena el nom apareix documentat per primera vegada el 1242 amb el nom de Portu Colum i, ja en el segle XIV, amb el de Porto Colom. Etimològicament deriva del llatí "portu columbi" que significaria "port del colom", potser fent referència a l'abundància de coloms que s'hi criaven.

La formació com a nucli urbà és una creació pràcticament de la segona meitat del segle XIX. Tal com explica Xamena a principis d'aquest segle només hi vivien sis famílies, apart d'un destacament de soldats que vivien a la Bateria. El perill de l'arribada de pirates o altres invasors havia fet del port una zona poc habitada al llarg de la història. Tot i això des de temps antic era freqüentat per diferents tipus de vaixells i pescadors. Segurament ja era visitat en època

romana, la troballa d'àmfores en els jaciments subaquàtics així ho fa pensar. També hem de tenir en compte que les seves especials condicions naturals de port arrecerat afavoriren que puntualment fos utilitzat com a base o refugi per diferents naus en temps de guerra. L'activitat comercial també hi era present, almanco està documentat el comerç d'exportació i importació de blat durant els segles XIV i XV, però es creu que fou una activitat intermitent i molt condicionada pels temps que corrien. Igualment documentada és l'activitat del contraban, ja des del segle XIV, quant a l'illa es comerciava en el mercat negre uns productes d' Argelia.

Tanmateix la seva història ve marcada pels perills de la mar, especialment dels pirates sarraïns. En el segle XIV ja hi havia a la costa un servei de talaiers i escoltes, i són freqüents les notícies que tenim que manifesten les inquietuds de la gent que vivia prop de les marines. Aquesta pressió culminarà en el segle XVI amb l'aixecament d'una torre de vigilància a l'entrada del port, amb dos talaiers que hi seran presents fins el 1868.

Un altre fet important a destacar, quant a la seva funció defensiva, és la construcció de la bateria de cala Barbacana (1713-1714) amb motiu de la Guerra de Successió; la seva funció era la de prevenir un atac de les tropes filipistes. Actualment tant la torre com la bateria estan destruïdes, malgrat en queden alguns restes.

El vertader desenvolupament com a port comercial i la creació del nucli urbà s'ha de vincular a l'expansió vitícola del segle XIX, tot i que ja havia començat en el segle XVIII. Així hi ha constància de les necessitats de crear una infraestructura portuària a les acaballes del segle XVIII degut a que l'activitat comercial ja era freqüent. Però no és fins el 1828 quan es construeix un petit moll. Posteriorment, a l'any 1854, s'aconseguí elevar-lo a la categoria de port i, tres anys més tard, s'inagurava l'edifici de la Duana. Al llarg de l'últim terç del segle, coincidint amb el màxim apogeu del comerç del vi, es milloraren les infraestructures i es dragà una part del port. A partir de 1892, amb la crisi de la filoxera, es paralitzà dràsticament l'activitat comercial. Aquesta es va tornar posar en marxa a poc a poc entrat el segle XX, però sense arribar a les cotes anteriors. Així es produïren noves millores al moll al 1947 i el 1960. Paral·lelament a l'activitat comercial hi va haver sempre una activitat pesquera, la qual s'incrementà especialment a partir de 1908 amb la introducció del bou.

En quant a la seva formació com a nucli urbanístic es va produir relativament tard. Així tenim constància de l'intent per part de l'Ajuntament republicà de 1873 de crear una població per fomentar el comerç, projecte que quedà aturat amb el canvi de règim. Però tres anys més tard, a iniciativa de Joan Alou, s'aprovà el projecte d'urbanització de la zona de sa Capella, amb l'excusa de crear una colònia agrícola. D'aquesta manera es creava el primer nucli urbà al voltant de l'oratori, el qual existia des del 1808. Poc temps després, el 1880, Pere Ordines -propietari de la possessió de s'Horta- sol·licitava la urbanització de la zona de la Duana, on ben prest també sorgiria una agrupació de cases. Es pot dir que allò que realment es creà fou una colònia d'estiuejants, ja que la majoria de cases estaven deshabitades la major part de l'any. Les poques habitades, la majoria eren de pescadors.

És a partir dels anys seixanta, amb l'arribada del turisme, quan es produeix un boom urbanístic i es comencen les urbanitzacions de sa Bateria, Cala

Barbacana, Cala Marçal, sa Punta, Lafe i Cas Corso.

ESGLÉSIA PARROQUIAL DE LA MARE DE DÉU DEL CARME

Està situada a la part de sa Capella, a la plaça de Sant Jaume. Fou construïda arrel de la creació dels dos primers nuclis urbans esmentats, ja que l'humil oratori que hi havia començava a quedar petit. La nova construcció es va dur a terme entre els anys 1884 i 1887, segons un projecte de Pere d'Alcàntara Penya. Aquest segueix una traça neogòtica i està realitzada íntegrament amb cantons de marès. Presenta una planta de nau única, amb absis poligonal i capelles entre els contraforts, quatre a cada costat. La coberta és de volta de creueria per la nau central i per les capelles laterals. Als peus de l'església s'aixeca la tribuna sobre tres arcs ogivals. Sobre les capelles s'obrin els finestrals. La façana s'estructura a partir d'un parament amb capcer de dues aigües situat entre dues torres, amb el típic rosetó central. El portal és allindat i a damunt es situa un arc ogival -a manera de trencaigües- que emmarca un timpà amb un escut dels carmelites, rematat amb una creu.

L'obra més important a destacar de l'interior és el retaule major dedicat a la Mare de Déu del Carme. És un retaule barroc datat a l'any 1656, realitzat per l'escultor felanitxer Gabriel Oliver Soler, i que abans estava a la Parròquia de Sant Miquel de Felanitx baix l'advocació de Sant Joan Baptista.

CAN VELL

Casal de dues plantes, situat a la mateixa plaça de Sant Jaume. Destaca per a la presència d'una llotja italianitzant a la segona planta, formada per tres arcs de mig punt que descansen sobre columnes corínties. Aquesta llotja s'obri a un balcó amb barana de ferro sostingut per tres mènsules de pedra de Santanyí. Sobre la clau de l'arc central es pot llegir la data de 1931. (Actualment l'edifici es un restaurant)

CAN TEJEDOR

Consta de dues plantes i porxo i destaca per la façana que mira a la mar. La planta baixa presenta dos portals de barraca d'arc escarser i portal d'entrada enmig. La planta noble es caracteritza per tenir les obertures allindades que s'obrin a un balcó en barana de ferro. Les tres obertures es rematen amb trencaigües, dels

quals destaca el central per presentar ornamentació d'acròteris, pròpia de l'historicisme neogrec. El porxo el conformen tres finestrons rectangulars. L'edifici es remata amb una balustrada. Per l'estil es dedueix que fou probablement construït entre finals del segle XIX i principis del segle XX.

CASES AMB LLOTJA AL PRIMER PIS.

Aquesta és una tipologia de cases realitzades entre finals del segle XIX i principis del segle XX. Encara en queden bastant d'exemples, tot i que ja n'hi ha alguna d'enderrocada. Destaquen especialment per les façanes que miren a la mar, ja que la majoria són cases que comuniquen amb dos carrers. La majoria d'aquestes façanes es caracteritzen per tenir la planta baixa folrada de pedra amb un ample portal amb arc escarser, destinat antigament a amarrador de barques o a barraca. El primer pis el conforma una llotja de dos o tres arcs de marès, sostinguts per pilars, i de tipologia molt variada: fisonats, dentats, mixtilinis, lobulats... Aquesta llotja, que podia tenir el balcó sobresortit, feia les funcions d'excel·lent mirador sobre el port i s'utilitzava per prendre la fresca amb l'estiu. A vegades podem observar un segon pis, en forma d'àtic, però molts d'ells ja són una construcció posterior afegida. Aquestes cases les podem trobar als següents carrers: carrers dels Pescadors, carrer de Llevant i carrer de la Mar.

LES BARRAQUES O ESCARS DEL RIUETÓ

Les trobam a diferents indrets del port, a la zona del Riuetó, a la part de la Capella i a sa Bassa Nova. Són unes senzilles construccions agrupades realitzades amb volta d'arc escarser, destinades a arreconar les barques, especialment llaüts dels felanixers durant els mesos d'hivern. Aquestes aprofiten el seu raser amb l'aigua per facilitar l'entrada de les barques. Tots disposen del seu mollet al davant i d'una escala de 9 o 10 escalons per baixar a l'escar. Les primeres construccions daten de finals del segle XIX i principis del segle

XX, altres es realitzaren als anys quaranta.

EL FAR DE PORTOCOLOM

Està situat a l'entrada del port, a la zona de sa Punta de ses Crestes. És una construcció bastida entre 1862 i 1863 projectada i construïda per Emili Pou amb motiu de la importància comercial que anava agafant el port. Es va inaugurar amb una òptica fixa per a far de 6è ordre i llum moderador.

La torre original va ser recrescuda en dues ocasions, una al 1918 per augmentar-ne l'alçària en 6 metres i canviar a més la llanterna; i una altra al 1965 per electrificar el far i augmentar-ne l'alçària en 10 metres més, fins als 42 metres sobre el nivell del mar.

El 1925 s'hi va afegir el pis superior, amb la qual cosa l'edifici va passar a tenir dues plantes i adquirir així la fisonomia que avui podem contemplar. Es un edifici de planta rectangular amb la torre cilíndrica a bandes blanques i negres sobre la casa blanca amb teulada vermella.

Cada vegada que es produïa a les proximitats del far una situació de perill per a una embarcació, els torrers col·locaven una bandera blanca i feien sonar un caragol de mar o "trompa de mar" per avisar els carrabiners del port.

CLOSOS DE CAN GAIÀ

Horari: matins de 10 a 13 hores i horabaixes de 17 a 20 hores.

El jaciment arqueològic de "Els Closos de Can Gaià" és un poblat de navetes, nou dels quals són encara perfectament identificables. Tot i això, sembla que a la prehistòria hi havia més estructures, ja que es pot intuir per alguns trams de murs situats a la perifèria del nucli central. La disposició de les estructures sobre el terreny és dispersa amb orientacions similars en cada una.

Els conjunts identificats són els següents:

Conjunt arqueològic I

NAVETA I: Conjunt format únicament per la Naveta. Fou excavat durant les campanyes de 1996-1999 i restaurat al 2001, 2007 i 2010. Es tracta d'una naveta de planta allargada amb una longitud de 16 m i 7 m d'amplada a la zona de la façana. La gruixa dels mur oscil·la entre els 2 i els 3 m d'amplada, mentre que l'alçada conservada es mou en torn del metre i mig si bé, tenint en compte altres exemples millor conservats, es pensa que en el seu estat original podrien haver arribat a fer fins a 3m. d'alçada. Els murs exteriors conserven grans carreus poligonals encastats en sec. A la cara interna el mur del parament és de tècnica més refinada amb pedres molt ben llavorades que presenten formes que tendeixen a la homogeneïtat, oscil·lant entre el quadrat i el rectangle.

El dibuix dels alçats ha possibilitat observar la tècnica constructiva. Es tracta de murs tripartits amb un parament intern, un extern i un reble interior. Els gran blocs de pedra es dipositaven directament sobre la terra i a continuació els falcaven amb pedres de petit tamany en forma de cunya, quedant així perfectament travades pel seu propi pes. El sistema de falcats no només s'utilitzava per estabilitzar les bases dels carreus sinó que també era emprat en els buits que quedaven entre les lloses, donant a tota l'estructura una gran consistència.

Respecte al sostre, durant l'excavació es trobà un nivell amb una gran quantitat de restes de fang, algunes amb empremtes d'elements vegetals, i una gran quantitat de carbons, bàsicament d'ullastre. Això vol dir que probablement el sostre d'aquesta naveta es va fer mitjançant branques d'ullastre posteriorment recobertes amb brancatge. Finalment, el conjunt es recobria amb argila per tal d'impermeabilitzar-lo.

Conjunt arqueològic II

NAVETA II I HABITACIONS QUADRANGULARS: En un principi ho identificaren com una naveta simple de 16'30 m. de longitud i 3'20 d'amplada, amb una cambra de 13'20 m. de llargada.

Fruit de les tasques de neteja i espedregament prèvies a l'excavació, es va replantejar tota la tipologia de les diferents estructures incloses dins d'aquest conjunt. En primer lloc cal destacar l'existència d'una naveta de dimensions més reduïdes que la mitjana del poblat. Aquesta Naveta es troba en excavació. Les primeres intervencions en el seu interior han confirmat la complexa estructura interior de les navetes, ja començada a intuir en l'excavació de la Naveta I. A més, sembla que el seu interior està en bones condicions el que, juntament amb l'aplicació d'una nova metodologia que permet la documentació

exhaustiva i tridimensional de tot el material, permetrà avançar en els estudis microespacials d'aquest tipus d'estructures.

Un dels elements més interessants trobats fins ara en aquesta naveta és la primera llar de foc documentada en tot el jaciment de Els Closos de Can Gaià. Segon les primeres evidències es tractaria d'una llar de foc utilitzada fins en el moment anterior a l'abandó d'aquesta estructura que segons les primeres datacions absolutes succeí al voltant del s.VIII BC.

Adossat a la part sud de l'absis d'aquesta, neix un mur d'uns 30 m. de llargada en direcció sud. A la vegada a aquest mur se l'hi adossen en bateria fins a quatre habitacions de tendència rectangular.

La primera d'aquestes, l'estructura II a estat coneguda com a Cista, es construí amb una tècnica poc emprada a la resta del poblat i que es caracteritza per la utilització de gran lloses en disposició vertical. No es coneixen estructures semblants a altres jaciments naviformes de les Balears. Desgraciadament la construcció de la carretera Portocolom-S'Horta a l'any 1965 la va destruir en part. Aquesta estructura es va excavar entre els anys 1998 i 2000. El material encara resta en estudi i no és possible dir molt sobre aquesta estructura excepte que sembla que es construí en un moment posterior al 1400BC i que es va amortitzar cap al 800BC, el possible moment final d'ocupació del poblat. En aquest darrer moment es va fer servir com a abocador de fems.

Les habitacions adjacents, s'excavaren durant les campanyes de 2000, 2001 i 2002. Els estudis de laboratori encara no estan finalitzats. Com a hipòtesi inicial s'ha proposat que fossin àrees de feina comunal dedicades a tasques ben diferenciades, a causa de la gran quantitat de morters que es documentaren a una habitació i l'elevat número de molins trobats a l'àrea. No obstant, és necessari acabar de fer una bona lectura estratigràfica d'aquestes i les altres troballes per poder assegurar aquest punt.

Conjunt arqueològic III

NAVETA TRIPLE: Conjunt format per una estructura de grans dimensions. Les seves mesures van dels 17'50 m. de llargada als 20'70 m d'amplada a la façana. Molt probablement, tal com senyalaren Rosselló Bordoy y Otto Herman Frey als anys 60', es tracta d'una naveta de triple cambra, encara que la unitat oest es troba amb un avançat estat de destrucció. (Aquest conjunt està sense excavar)

Conjunt arqueològic IV

NAVETA SIMPLE: Naveta aïllada d'absis apuntat. Les seves mesures són 13'40 m de llargada per 7'50 m. d'amplada a la zona de la façana. La cambra té una longitud de 10'25 m. per 4 m. d'amplada. Conserva més d'un metre d'alçada.

(Aquest conjunt està sense excavar)

Conjunt arqueològic IV

NAVETA DOBLE: Es tracta d'una naveta doble de 22'50 m. de longitud total i 14 m. d'amplada a la zona de la façana. Les cambres tenen una llargada de 12'70 i 6'70 m d'amplada. Aquesta edificació destaca per l'excel·lent estat de

conservació. L'alçada de les restes superen en alguns indrets el 2 m. d'alçada.
(Aquest conjunt està sense excavar).

BIBLIOGRAFIA

- Bordoy, E., Galmés, J. X., & Fiol, P. X. (2002). *Consueta parroquial: Felanitx, segle XVIII*
- Calvo, M., & Salva, B. (2002). El poblat des closos de can gaia dins el context cultural del bronze a mallorca. *Tribuna Arqueològica*,
- Carlsson, P. R. La industria ósea de closos de can gaià. un poblado de la edad del bronce en mallorca.
- Fiol, P. X. (2000). *Anys enrera: Felanitx, 1560-1930*
- Fiol, P. X., & Vaquer, R. R. (1975). *Història de felanitx: Del segle XVII al XX*
Ayuntament de Felanitx.
- Galmés, J. A. (2000). *L'ordinació de petra, any 1300: Teoria i realitat*
Ajuntament.
- Rinne¹, C., & Salvà, B. Prospecciones geofísicas en “els closos de can gaià”(felanitx, mallorca).
- Rosselló Vaquer, R. (2011). *Felanitx, persones i fets*. Felanitx:
- Salvà, B., Calvo, M., Fornés, J., Gracia, J., & Guerrero, V. M. *El jaciment dels closos de can gaià com a recurs turístic i cultural a I jornades d'estudis locals de Felanitx*
- Xamena Fiol, P. (1994). In Fiol Sunyer A. (Ed.), *Visita a l'Església del Convent de Sant Agustí de Felanitx*
- Sebastià, J. B. (1993). L'estació enològica de felanitx i la reconstitució del cultiu de la vinya a mallorca a la primera meitat del segle. *Vinyes i Vins, Mil Anys d'Historia: Actes i Comunicacions Del III Col. Loqui d'Història Agrària Sobre Mil Anys De Producció, Comerç i Consum De Vins i Begudes Alcohòliques Als Països Catalans, Febrer Del 1990, 225-243.*

Xamena Fiol, P. (1991). *Felanitx mot a mot*. Felanitx:

Xamena Fiol, P. (1990). *Felanitx ahir II*. Felanitx:

Xamena Fiol, P. (1989). *Visita a l'Església Parroquial de Sant Miquel de Felanitx*. Ajuntament de Felanitx:

Xamena Fiol, P. (1986). *Catàleg de la secció històrica de l'arxiu municipal de felanitx*. Felanitx:

Xamena Fiol, P. (1976). *Història de felanitx. volum I*. Felanitx:

Xamena Fiol, P. (1976). *Felanitx ahir I*. Mallorca:

Xamena Fiol, P. (1975). *Història de felanitx. volum II*. Mallorca:

Xamena Fiol, P., & Rosselló i Vaquer, R. (2004). *Consueta del convent de sant agustí de felanitx : Segle XVIII / transcripció i notes de pere xamena fiol i ramon rosselló vaquer ; pròleg, gabriel llompart moragues*. Felanitx:

Xamena, P., & Rosselló, R. (1975). *Història de felanitx. Tom II: Del Segle XVII Al XX. Ajuntament De Felanitx,*

Fotografies de Portocolom fonts pròpies.

Fotografies de Felanitx abstrètes de internet.